

У. ДЖЕРЕЛА БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Д. В. Устиновський

ЛІТЕРАТУРНА БІОБІБЛІОГРАФІЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ЗБЕРЕЖЕННЯ І ПЕРЕДАЧІ ПЕРСОНОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Пізнання людини починається з її обличчя. Воно є основою для першого враження та внутрішнього рішення про можливість взаємовідносин з особою. Зв'язок між зовнішністю і внутрішнім світом людини має важливе значення для формування уявлення про неї, бо властиві людські якості інша людина швидко перш за все в її зовнішності.

На рівні наукового пізнання категорія «лице» (особа, або персона) спочатку означала тільки зовнішню характеристику індивіда. Етимологія цього слова прослідковується з античних часів. У Давній Греції воно означало маску актора, в Давньому Римі — людину, яка відігравала певну соціальну роль в суспільстві. У подальшому це поняття набуло більш глибокого значення, стало символом внутрішнього світу людини.

На початку ХХ ст. «персона» стає фундаментальною категорією персоналізму, однієї з впливових течій світової філософської думки, що розглядає людину не як суб'єкт, який пізнає світ, а в першу чергу як особистість в усій повноті її емоцій, почуттів, природних схильностей [1: 21]. Виникнувши на рубежі століть, теорія персоналізму продовжує свій розвиток і в сучасній філософії. Бо саме зараз, як ніколи, посилюється процес формування масової людини, масової культури, знов постають питання про роль і місце індивіда в соціальному житті: як зберегти людину від відчуження, як зупинити процес деперсоналізації і нівелювання індивідуальності. В сучасних наукових дослідженнях при вивченні людини перетинаються інтереси суспільних, природничих і гуманітарних дисциплін, які висвітлюють різні сторони людської сутності в емоційному, фізіологічному, моральному, естетичному аспектах. Такий комплексний підхід дає надію на вирішення цієї проблеми на стику природничих, технічних, гуманітарних наук. Ще в 30-ті роки ХХ ст. В. Штерн сформулював принципи персоналістики — науки про людську індивідуальність. Вона повинна була оперувати методами психології, біології і характерології. Можливість створення такого комплексного інструментарію зобувала підтримку багатьох тогочасних діячів культури. Вивчення

людини набуло подальшого розвитку в 60-х рр. ХХ ст. в межах гуманістичної психології в працях Х. Томе, У. Лер, А. Маслоу, К. Роджера та ін. У вітчизняній науці цією проблемою займалися Н. А. Рибников, С. А. Рубінштейн (20-ті роки ХХ ст.), Б. Г. Ананьєв, Г. Ю. Машкова, А. В. Юркевич та ін. В кінці ХХ ст. вжиток та понятійний апарат багатьох вітчизняних дисциплін активно входить категорія «ментальність», яка використовується для визначення основ життєвої поведінки людини. Сьогодні йде мова про створення особливої науки про менталітет, яка вивчала б людину, її розумові установки і звички як першооснову всіх соціально-економічних відносин в суспільстві.

Останнім часом найбільш перспективним напрямом наукового вивчення людини стає біографічний. Підставою для цього є той факт, що осмислення людської сутності з позицій будь-якої дисципліни неминує стикається з аспектом індивідуального життя [3, С. 339–340]. Звернення до біографічного матеріалу дозволяє виявити не тільки загальні контури особи, але й пізнати особливості її емоційних реакцій, звичок, характеру.

Найбільш оптимальними категоріями для аналізу широкого кола діяльності особистості є «життєвий світ», «життєвий шлях», «біографія» людини. В контексті нашого дослідження вони є фундаментальними, несуть основне смислове навантаження. Ці поняття вирізняються багатовимірністю змісту, оскільки мова йде про виділення в людському житті різних тенденцій та ліній розвитку, одночасно відмінних і взаємопов'язаних, що знаходять вияв в життєвих явищах.

Сучасна наука визначає біографію як життя людини в сукупності її вчинків, явищ, умонастроїв. Аналогічна за змістом категорія «життєвий світ» — «світ людської природності, феноменальний світ почуття, прагнення, фантазування, бажання, сумнівів, утвердження, споминів про минуле, визначення наперед майбутнього» [4, С. 72].

Зазначені категорії передбачають активну участь людини в створенні своєї власної долі. Цей процес відбувається на двох рівнях. З одного боку, присутня сфера повсякденного життя — життя для себе, яка включає інтимно-особистісні прояви, побут, родинні відносини. З іншого боку, значне місце в житті людини займає практична, професійна діяльність — життя для суспільства. Ці сфери розвиваються паралельно, впливаючи одна на одну. Життєві відносини, особистий досвід, менталітет людини завжди справляють значний вплив на творчість, в той же час професійна

ДЖЕРЕЛА БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

діяльність накладає певний відбиток і на сферу повсякденного життя.

Як об'єкт вивчення багатьох наук, біографія людини в кожному конкретному випадку буде висвітлюватись по-новому, бо кожна з дисциплін намагається по-своєму відповісти на питання, що стосуються обставин та сутності людського буття. Філософія за допомогою вивчення траєкторії життєвого шляху людини осмислює рівень розвитку суспільства на конкретному етапі з точки зору стану матеріальної та духовної культури, соціальної структури, системи виховання, освіти. В межах цієї науки біографія людини розглядається в єдності всіх сталій життєвих циклів, дозволяє визначити сутність такої фундаментальної часової характеристики буття, як «людський вік», що конкретизується в більш конкретні поняття — «біологічний вік», «психологічний вік», «соціальний вік», «хронологічний вік». Психологія бачить в людині особистість з індивідуальним набором психологічних особливостей, які визначають її неповторність. Пояснення більшості з них вона знаходить безпосередньо в подіях, які виникли в житті людини [5]. Об'єкт уваги соціології більш конкретизований, оскільки в центрі її уваги знаходиться представник певного соціального прошарку. Він розглядається як носій певних рис, світовідчуттів, установок, притаманних цій категорії людей. Аналіз життєвого шляху буде спрямований на створення колективної біографії цієї групи. В культурології та етнографії вивчення життєвого шляху індивіда дозволяє осмислити сутність такого явища, як «віковий символізм», який складається з таких елементів: риси та особливості, що приписуються особам певного віку і сприймаються суспільством як норми; вікові обряди та ритуали, за допомогою яких культура забезпечує взаємовідносини між людьми; віковий менталітет, що передбачає наявність в просторі різних вікових спільностей, які усвідомлюють та утверджують себе як «ми» в оточенні «інших». Історична наука розглядає людину як феномен історії, явище в руслі єдиного національного прогресу. В центрі уваги літературознавства знаходиться людина і її прояви на тлі письменницької майстерності. В тому чи іншому випадку звернення до біографічного аспекту неминуче, бо саме в ньому міститься загадка становлення особи. Життєвий досвід формувє менталітет письменника, втручається в творчий процес, входить в сам твір. У літературознавстві сьогодні поширюється тенденція розглядати художній текст як проекцію життєвих відносин.

При вивченні біографії людини вихідну інформаційну базу

будуть створювати декілька основних потоків: життєвий, творчий, професійний шлях, аналіз конкретних професійних здобутків (наукові відкриття, літературне надбання, твори мистецтва та ін.), сприйняття людини оточуючими. В процесі збору та аналізу цих відомостей здійснюється переклад «живого» матеріалу в його текстове відображення. Посередником між цими двома інстанціями є система методів, які склалися в кожній конкретній навці.

Головним методом вивчення життєвого і творчого шляху особистості в історичній навці є аналіз джерелознавчої бази, основу якої складає наукове або творче надбання автора, його особистий архів, а також біографічні матеріали, епістолярна спадщина, мемварна література, архівні джерела, що надають істотні відомості про історичну особу. Використання наукою своїх власних традиційних методів не означає їх автономність в межах даної дисципліни. В психологічних, соціологічних, історичних дослідженнях життєвого шляху людини постійно здійснюється обмін досвідом. Історики можуть звертатися до соціологічних методів в тій же мірі, як і до роботи з архівами. У вивченні внутрішнього світу індивіда використовуються психологічні і соціологічні методи аналізу, оскільки соціологічні моделі колективних біографій дають більш повну картину відтворення біографій окремих особистостей, дані про які одержуються в результаті психологічного аналізу особистих документів. Соціологічний і психологічний методи вивчення особистості використовуються в біографістиці як засіб порівняння типового і узагальненого з індивідуальним.

В процесі людської життєдіяльності виникає цілий комплекс матеріалів, пов'язаний з певною особою. Весь цей масив складається з друкованих і недрукованих видів документів. Друковані підрозділяються на видання біографічно-біобібліографічного характеру, які за змістом і формою диференціюються на біографічні довідники, енциклопедії, словники, біобібліографічні словники та персональні біобібліографічні покажчики, художні біографії (роман-біографія, біографічна повість, біографічний нарис), історичні життєписи, наукові дослідження (монографії, статті, повідомлення, замітки, ювілейні збірники).

Іншими видами друкованих матеріалів, що містять відомості, пов'язані з життям та діяльністю персони, виступають:

— ідеографічні матеріали біографічного характеру (карти пам'ятних місць перебування особи, поштові картки, марки

ДЖЕРЕЛА БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ювілейного характеру):

— іконографічні матеріали (портрети, репродукції, ілюстрації):

— аудіо-матеріали (аудіокасети, грамплатівки, компакт-диски):

— відео-матеріали (кінофільми, відеофільми, слайди, діафільми, мультимедіа):

— машиночитанні матеріали (Internet, CD).

Біографія є найдавнішою і важливою формою людинопізнання. Біографія передбачає життєпис людини, створений не шляхом спрощеного, короткого викладу явищ, а на психологічному, духовному рівні. В цьому випадку мова йде про особливий стиль, в якому життєвий шлях людини описується в історико-культурному контексті з одночасним розкриттям унікальності та самотності особи. Специфіка такого виду праць полягає в тому, що в основі викладу покладена історія життя видатної, творчої людини. «Життєписів удостояються не всі. Потрібно бути непересічною людиною для того, щоб стати предметом вивчення і літературної реконструкції. Непересічність — відступ від норми, від статистичної типовості, від середніх здібностей» [6, С. 77].

Феномен творця формувє особливий підхід до вивчення його біографії, надає життєпису неповторний колорит. Тут недостатньо створення загальної схеми основних етапів: навчання, перші творчі кроки, визнання, успіх, що характерно для традиційної біографії, в основі яких лежить чітка констатація явищ, що відбулись. При висвітленні життя творчої особистості можливості такої форми обмежені. «Мова йде не тільки про схожість життєвих мотивацій, але й про близькість поетів, музикантів, акторів як певних психологічних типів» [7, С. 29–30], домінантою яких є безперервна потреба творити.

Постійне прагнення до самовдосконалення в діяльності формувє один із головних психологічних станів творчої особи — здатність і потреба жити не однією формою існування, а одночасно декількома (вигаданими ролями, художніми задумами, науковими теоріями і таке ін.). Перехід від реального до вигаданого і навпаки, вихід за межі самого себе, породжвють певну дисгармонію, особливе світосприйняття. Психологічний інструмент творчого співтовариства характеризується більш ширшим спектром емоцій, підвищеною вразливістю, переходами від захоплення до пригнічення і навпаки, потребою в самовираженні. Емоційну природу чуттєвої натури неможливо передати в безосо-

бистісних вбивках людського буття. Тут важливе психологічне проникнення в духовний світ особи, сприйняття її життєвої філософії. Лише в цьому випадку можливо зрозуміти те, що відчуває герой, пережити те, з чим він зустрівся.

Висвітлення творчої особи знаходить свій вираз в біобібліографічних дослідженнях. Особистісний аспект є одним з провідних в цій галузі, що обумовлено високим ступенем персоніфікованості самого його об'єкту досліджень — співвідношення «документ-споживач». Він передбачає активне включення особистості в інформаційно-документальну систему за допомогою її взаємодії з документами, створення бібліографічної інформації, поширення її та споживання. У бібліографічну площину людина входить також через безпосередньо їй присвячений документ. Відображаючись в бібліографії, пласт таких джерел виводить на перший план постать індивіда в усій різноманітності її життєвих проявів.

Літературна бібліографія як галузевий комплекс має справу з великим масивом публікацій художнього, літературознавчого, критичного характеру, який в сукупності має назву творчість. Це, передусім процес творіння, акцентує увагу на особистості автора як основного генератора художніх задумів. До літературознавства знов повертається тенденція розглядати творчість як один із проявів особистості письменника, що стимулюється його духовним та життєвим досвідом. Більшість сучасних досліджень свідчить про те, що особа митця завжди викликає інтерес до себе не менший ніж до результатів його творчості. «Вивчення абстрактних ідей, теорій, художніх текстів без звернення до живого матеріалу є для сьогодення недостатнім» [3].

Пріоритет набувають інтимно-особистісні прояви. Чим вагоміший внесок письменника до світової літературної скарбниці, тим сильніший інтерес до його біографії, справ, вчинків та думок з боку громадськості і читачів. Значна частина всіх літературознавчих книг та статей присвячується життєвому та творчому шляху письменника. Літературна бібліографія в своєму розвитку враховує такі тенденції. Зокрема, розробка принципів побудови життєписів митців є одним з основних її напрямів. В аспекті висвітлення особи вирішується цілий комплекс методичних завдань: встановлення переліку імен письменників, відбір їх творів, розробка основних елементів бібліографічного посібника, групування матеріалу та ін.

Основним поняттям літературної бібліографії при відобра-

ДЖЕРЕЛА БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

женні життя і творчості письменника є персоналія. Її виокремлення в структурі загальнолітературного бібліографічного посібника — питання, вирішене в рамках даного галузевого бібліографічного комплексу, ще з часів появи перших таких праць.

Переваги персоналії, як структурної одиниці загальнолітературного бібліографічного посібника полягає в її компактності, оскільки в ній концентруються всі відомості про особу в контексті бібліографічних даних, творчого шляху, літератури про нього в одному місці. По-друге, при всій повноті закладеної в персоналію інформації, її різноаспектні відомості про письменника одночасно дуже конкретні.

Відображення життя і діяльності вченого або діяча культури чи мистецтва в бібліографії здійснюється за допомогою системи біо- та загальнобібліографічних посібників. Висвітлення особи відбувається за допомогою характеристики основних етапів життєвого шляху, відображення творчості, введення історико-культурних контекстів доби, в якій жив автор.

У рамках даного дослідження вважаємо правомірним зробити припущення про те, що біографічна частина біобібліографічного посібника є різновидом біографічного жанру. В літературознавстві, мистецтвознавстві та інших гуманітарних науках під терміном «жанр» розуміється вид художнього твору в нерозривному поєднанні змісту і форми — внутрішнього і зовнішнього, його певна художньо-композиційна сталість. Основне значення в побудові жанру набуває зміст, проблематика твору.

Біографічний жанр розглядається сучасним літературознавством як різновид художньої документалістики, в основі якого покладене життя окремої людини. Він має своєю безпосередньою метою висвітлення життя реальної особи за допомогою поєднання наукового дослідження з художнім вимислом, елементами творчого авторського відображення.

В межах біографічного жанру розвивається роман-біографія, біографічна повість, біографічний нарис, які різняться між собою, одночасно маючи ряд спільних ознак: в основі задуму покладена єдина тема, схожість стильових та композиційних особливостей. З одного боку тут присутня документальна об'єктивність — реальні історичні особи, явища, факти, використовується великий пласт біографічного матеріалу (мемуари, архівні документи, листування). З іншого боку, до тексту розповіді вводяться художні елементи: біографія і основні етапи життєвого шляху поживаються портретними характеристиками, ліричними від-

ствупами, діалогами [8, С. 96].

Біобібліографічні посібники — це життєписи, завальовані в особливу форму: розповідь ведеться за допомогою спеціального тексту — бібліографічного, в якому основними атрибутами особи виступають спеціальні бібліографічні елементи. До них, перш за все, належить передмова, де автором-вкладачем поряд з характеристикою структури посібника робиться аргументація вибору даної особи як об'єкта відображення, висвітлюється значення цієї особи в історико-культурному процесі, проводиться короткий екскурс до епохи, в яку жив герой. Висвітлення персони також відбувається за допомогою вступних частин, науково-допоміжного апарату, додатків, ілюстративних матеріалів.

Біобібліографічні і загальнолітературні бібліографічні посібники насичені елементами документалістики. В них використовуються:

— широкий пласт біографічного матеріалу: в біографічну частину посібників вводяться епістолярні та мемварні джерела, цитуються уривки з творів автора, художньо збагачені критичним аналізом творчості. Біобібліографічний опис може бути доповнений ілюстративним матеріалом:

— внесення фактів (дат, імен, подій) до біографічної частини, але не в прихованій формі, а в прямому контексті. В той час як наприклад, в історичних романах факт і документ є лише вихідним моментом розповіді:

— відкрита демонстрація в тексті джерел інформації.

Це найбільш властиве бібліографічній частині, де фіксація відомостей про матеріали (наукові праці вченого, художні твори і літературу про них), і є її безпосереднім завданням. Тут можна виділити також передмову до біографічних розділів з переліком видань творів письменника, супровід кожної персональної глави антологією творів письменника (вірші, художні твори, представлені в цілому, скороченому вигляді, або окремими главами), що дозволяє мимохідь долучитись до творчого здобутку, виділити основні мотиви, настрої письменника, його індивідуальний стиль, а також примітки автора відносно історичних явищ, імен, дат, назв географічних пунктів, назв періодичних видань, що згадуються в тексті, в підрядкових коментарях.

Ідейний задум біобібліографічних посібників — висвітлення життя та творчості особи — передбачає рішення цієї проблеми на науковому та художньому рівнях. З одного боку передбача-

ДЖЕРЕЛА БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ється дати точні, повні й об'єктивні відомості біографічного та творчого планів. З іншого — «оживити» ці дані цікавими відомостями особистого характеру, можливо другорядними за своїм значенням, але які дозволяють висвітлити особу під новим кутом бачення, відкрити її зв'язки, взаємовідносини, інтереси, раніше невідомі або маловідомі, тим самим повертаючи до особистості письменника, вченого увагу різних категорій читачів.

Така постановка завдання передбачає використання в посібниках художніх елементів за допомогою цитування мемварних джерел, уривків з творів автора, відтворення атмосфери життя дому, сімейних традицій, відомості про родовід особи і його найближче оточення. Максимально повно подібні елементи містяться в біографічних частинах статей біобібліографічних словників і покажчиків, вносячи різноманітність в чітку фіксацію головних етапів життя. Поєднання конкретних біографічних фактів з художніми елементами надає біографічній частині характер нарису.

Сутність нарису в окресленні, створенні контурів явища, що обумовлює його стислість та оперативність. В літературознавстві нарис розглядається як художньо-публіцистичний жанр, який точно зображує реальні факти та явища. Від публіцистики до нього перейшло звернення до реальних явищ. На цих позиціях будувється документальний нарис (публіцистичний, критичний, історичний). Розповідь будувється з роздумів автора, його загальнень, спостережень. Це надає можливість вільного викладу матеріалів в плані переходу від однієї до іншої думки або образу.

Основним в художньому нарисі є опис життя певного кола людей, їх звичаїв. Образ особи розкривається через опис зовнішності, характеру, вчинків. Різновидом нарису, в основу якого покладений опис життя людини, є нариси-портрети, нариси-сповіді, нариси-біографії. Біографічний нарис є невід'ємною частиною біобібліографічних посібників, які мають спільні риси з «біобібліографічним нарисом».

Під «біобібліографічним нарисом» ми будемо розуміти вид художньо-документального нарису, в основу якого покладено життєпис конкретної особи, де традиційне для даного жанру образне відображення особи доповнюється елементами біографічної характеристики його творчості. В даному випадку мова йде про те, що по ходу висвітлення основних мотивів, тенденцій і напрямів творчості письменника в цілому, до тексту розповіді вводяться назви конкретних праць.

їх місце, рік видання, що дає змогу автору при характеристиці творчого надбання не обмежуватись абстрактними висновками, а підтверджувати рецензію реальними фактами.

Біографічна частина часто створюється в формі довідки анкетного характеру. В цьому випадку особа висвітлюється лише за допомогою переліку конкретно-біографічних фактів. Характеристика творчості обмежується переліком основних праць. В інших випадках дають більш розгорнуті критико-біографічні довідки, де все вищесказане доповнюється фіксацією основних життєвих етапів і короткою рецензією творчості в цілому, з акцентом на найважливіші твори. Біографічна частина біобібліографічної статті може бути представлена автобіографічно, заміткою самого письменника, завдяки чому цей матеріал набуває характер першоджерела.

Питання повноти біографічної частини персональних рубрик в біобібліографічних посібниках вирішується в залежності від того, який критерій покладений в основу посібника — формальний або змістовний.

Якість біографії як інформаційного джерела в біобібліографічному посібнику визначається повнотою відомостей та їх точністю. Чіткі визначення дат, реальна інформація про походження, освіту робить таку працю цінним енциклопедичним джерелом. Біографія особи в біобібліографічному посібнику може бути розкрита в аспекті її громадської, педагогічної, наукової діяльності. Така різнобічна характеристика є одним із критеріїв інформаційної культури біобібліографічного посібника. У бібліографічній частині така багатоаспектна характеристика робиться не за допомогою розповіді, а за посередництвом багатьох бібліографічних записів, які структуровані в логічну і струнку систему.

Інформаційна цінність бібліографічної частини в аспекті розкриття різних сторін творчості, в багатьох випадках буде залежати від принципів групування матеріалів. Розкрити творчий шлях письменника можливо за допомогою хронологічного групування, яке фіксує процес творчості за роками, а в межах року (періоду) — за алфавітом назв або в відповідності з жанровою приналежністю.

Перевага такого способу розташування матеріалу полягає в тому, що вона дозволяє в зручній для сприйняття формі розкрити динаміку творчості митців з часу появи перших літературних праць до тих, які здобули широке визнання. При цьому наочний огляд одночасно кількох рубрик дає можливість порі-

ДЖЕРЕЛА БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

внювати їх кількісний склад, що створює картину часу творчого піднесення і часу творчого затишся. Тематичне групування бібліографічної частини відображає творчість особи й інші сторони її діяльності в контексті певних тем, жанрів, вибіру яких визначається задумом біобібліографічного посібника.

Інформаційна культура біобібліографічних посібників характеризується якісним критерієм точності, повноти, багатоаспектністю характеристики об'єкта дослідження, дозволяє представити не тільки ім'я даної особи, але й створити репутацію автору праці. У цьому випадку можна говорити про те, що персонілогічний аспект проявляється в біобібліографічних посібниках на двох рівнях, коли безпосередньо висвітлюється особа героя і опосередковано — проявляється особистість бібліографа.

Біобібліографічні посібники глибоко індивідуальні, особистісні засади наскрізно їх пронизують. При єдності загальних вимог та методичних рекомендацій до їх складання, вплив автора досить помітний: глибоко індивідуальний принцип відбору імен, способи анотування, групування матеріалу, набір допоміжних покажчиків, рішення про включення ілюстративного матеріалу, способи аргументації та ін.

Автора такої роботи треба розглядати перш за все як особистість з індивідуальним життєвим досвідом, людськими і професійними якостями. В першу чергу мова йде про професіоналізм автора, його компетентність та обізнаність в питаннях методики бібліографування. Наявність таких якостей дозволяє бібліографу виконати найголовніше завдання — створити якісний біобібліографічний посібник з максимально повними можливостями задоволення читачьких потреб.

Роль бібліографа в налагодженні взаємозв'язків між бібліографічним посібником та читачем розглядається рядом фахівців як прояв особистісного підходу. М. І. Давидова виділяє аспект участі бібліографа в встановленні контексту між рекомендованими працями, художнім твором та їх сприйняттям в рамках бібліографічного посібника. Основу такого взаємозв'язку створюють різні методичні прийоми. Це може бути судження бібліографа, автора або вкладача про якесь явище як науковця, літературознавця, сучасного читача або індивіда зі своїм світосприйняттям. Ці судження завальовані в посібнику за допомогою набору різних висловлювань і думок відомих людей, через цитування безпосередньо того, кому присвячений даний посібник. С. П. Бавін бачить прояв особистісного аспекту бібліографа в способах вислов-

лення авторської позиції стосовно явищ, що відображуються, а саме: в встановленні асоціативних зв'язків між заявленою темою бібліографічного посібника, явищем і іншими працями, які залишились поза задумом роботи. Цей спосіб дозволяє повною мірою дати оцінку «особистості бібліографа, його популяризаторській майстерності в організації інформації, індивідуальній оцінці матеріалів, вмінні дати посилання на ті матеріали, які залишились з різних причин поза увагою конкретного читача»

Автор біобібліографічного посібника не є фахівцем вузького профілю. Він повинен продемонструвати належний рівень загальної ерудиції і культури вкладання, грамотність в широкому спектрі гуманітарних знань, обізнаність з сучасними інформаційними потоками. У біобібліографічному покажчику проявляються його навички та здатності. Людина, що наважилась створити бібліографічний покажчик про життя іншої людини, виступає як бібліограф-дослідник, якості якого будуть оцінюватись в аспекті максимальної повноти відображення літератури про особу, її праць, використання широкого пласту біографічних матеріалів. Перед бібліографом стоїть завдання не тільки подання певного обсягу біографічної інформації, але й відображення внутрішнього світу людини, проникнення в психологію творчості. Укладач характеризується з позицій володіння мистецтвом слова, виразністю літературної мови, вміння передавати через достовірні факти емоційне забарвлення, чуттєвість.

Біобібліографічні посібники мають велику можливість вільної інтерпретації при висвітленні особи, ніж інші життєписи, бо здатні, виходячи з основного ідейного задуму укладача, вихопити окремі сторінки життя, зафіксувати увагу на одній стороні діяльності, охарактеризувати особу в контексті певної теми, явища. Аспекти відображення можна виділити найрізноманітніші: творчість персони в цілому, одна зі сфер її діяльності, певний період життя, особа та її зв'язок з певним регіоном, її оточення.

Можливості багатоаспектного відображення особистого і творчого шляху людини за допомогою бібліографії дозволяють ввести в контекст даного дослідження поняття «біобібліографічний комплекс». У науковій літературі комплекс розуміється як сукупність предметів, явищ або властивостей які утворюють єдине ціле. Отже, йдеться про взаємодію окремих елементів в процесі створення множини.

У біобібліографознавстві як одну з таких множин можна визначити творчість письменника, результати діяльності вче-

ДЖЕРЕЛА БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ного. Вона носить багатоаспектний характер: основою є конкретне наукове або творче надбання, проте множинність передбачає присутність і більш тонких матеріял — психології людини як проєкції життєвих установок, особистого досвіду, які визначають індивідуальний стиль митця. В такому контексті дуже важко дати характеристику діяча, тому здійснюється постійне звернення до нього з різних позицій. В біобібліографії це дозволяє зробити «бібліографічний комплекс».

Під «персональним біобібліографічним комплексом» доцільно розуміти сукупність самостійних видів біобібліографічних матеріял, які, відображаючи один або кілька з аспектів життя та діяльності письменника, взаємодіючи між собою, створюють загальну панораму його особистої та творчої долі.

У «персональному біобібліографічному комплексі» можна виділити основні і факультативні блоки. Перший є його обов'язковим системотворюючим початком, інші — дають можливість постійно розвиватись та прогресувати всій системі. Ядро комплексу формують бібліографічні посібники, що відображають первинні матеріяли — наукові праці:

бібліографія окремого твору письменника:

бібліографія творів письменника:

бібліографія текстів виступів, бесід письменника:

бібліографія біографічних джерел (мемварів, епістолярного надбання, архівних документів):

каталог бібліотеки письменника:

каталог рукописних матеріял:

Факультативний блок спрямований на осмислення всього того, що зроблено для вивчення життя та творчості письменника:

бібліографія перших видань праць письменника:

бібліографія прижиттєвих видань праць:

бібліографія перекладів праць:

бібліографія післяжиттєвих видань праць:

бібліографія перекладів праць:

бібліографія рецензій на праці:

бібліографія рецензій на твори про письменника:

бібліографія мемварів:

бібліографія бібліографії:

Біобібліографічний комплекс, що передбачає подальше удосконалення способів відображення особи, націлений на пошук нових аспектів розкриття її життя та діяльності:

бібліографія однієї з сторін життя (діяльності):

бібліографія одного із напрямів творчості:

бібліографія певного періоду життя (творчості):

бібліографія бібліографії і творчих зв'язків письменника.

Фахівці постійно вказують на недостатність багатопланових біобібліографічних праць. Вивчення біографічного матеріалу і творчої спадщини діячів культури в різних аспектах не веде до створення підсумкових праць біобібліографічного характеру, або їх мало і вони суттєво не впливають на дослідження літературознавчого процесу в цілому. Значно легше опублікувати та зробити коментар до раніше невідомого листа або твору, відшукати в фрагменті художнього тексту реальну біографічну або культурно-історичну основу, ніж узагальнити накопичений по конкретному періоду або автору матеріал.

Таким чином, саме в літературній біобібліографії людська проблематика знаходить свій найяскравіший вияв, бо сам об'єкт відображення літературної біобібліографії — художні тексти, літературознавчі матеріали глибоко персоніфіковані, зобов'язані своєю появою їх автору — людині. Крім того, сам творчий шлях, творче надбання, індивідуальний стиль письменника традиційно є однією з основних тем в літературознавстві. Цим обумовлено значення персоналій в літературній біобібліографії і значення особистісного принципу в структурі посібників.

1. Мунье Э. Персонализм. — М.: РАН: Институт научной информации по общественным наукам, 1993. — 130 с.

2. Стродос А. Д. Немецкий персонализм: Краткий очерк возникновения и становления. — Рига, 1984. — 198 с.

3. Александров Н. В. О жизни писателя // Вопросы лит-ры. — 1996. — № 1. — С. 337–341.

4. Ионин Л. Г. Социология культуры: Учеб. пособие — М., 1996. — 278 с.

5. Скокова Л. Біографічні дослідження в сучасній соціології // Соціальні виміри суспільства: Зб. наукових робіт молодих науковців / Ін-т. соціології НАН України. — 1998. — Вип. 2. — С. 153–159.

6. Человек науки: Сб. статей / Под ред. М. Г. Ярошинского. — М., 1974. — 392 с.

7. Кривцун О. А. Биография художника как культурно-историческая проблема // Человек. — 1997. — №4. — С. 29–30.

8. Кормина Ж. В. Биографический метод как способ исследования жизненного пути личности // Преемственность поколений:

ДЖЕРЕЛА БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

- Диалог культур: Сб. науч. ст. — Вып. 2. — СПб., 1996. — С. 94–99.
9. Анфринева Л. И. Психология повседневности: жизненный мир личности и «техника» ее бытия // Психологический ж-л. — 1993. — Т. 14. — № 2. — С. 74–80.
10. Иконникова С. Н. Биографический метод и горизонты творчества личности // Современное Искусство: Вопросы творческого восприятия образов: Сб. ст. — Самара, 1996. — С. 56–63.
11. Кривцун О. А. Человек в его историческом бытии // Психологический журн. — 1997. — Т. 18. — № 4. — С. 26–35.
12. Логинова Н. А. Жизненный путь человека как проблема психологии // Вопросы психологии. — 1985. — № 1. — С. 103–109.
13. Нуркова В. В. Автобиографическая память как проблема психологического исследования // Психологический журн. — 1996. — Т. 17. — № 2. — С. 16–29.

Н. В. Дяченко

В. ЗАВІТНЕВИЧ У ДОКУМЕНТАХ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Протягом останніх років помітно зростає увага дослідників до спадщини Київської духовної академії (далі — КДА), її ролі і місця в розвитку вітчизняної науки і культури ХІХ–початку ХХ ст. І це зрозуміло. Занадто тривалий час КДА не виправдано було прийнято вважати установою другорядною на тлі провідних світських наукових і навчальних закладів, насамперед — київського Університету св. Володимира. Природним є і інтерес науковців до життєвого і творчого шляху визначних вчених-гуманітаріїв КДА, таких як М. І. Петров, Ф. І. Титов, С. Т. Голубєв, П. Д. Юркевич та інші [1]. Проте чимало імен, які безперечно теж заслуговують на пам'ять влячних нащадків, залишаються все ще маловідомими. До числа незаслужено призабутих постатей належить, зокрема, Володимир Зеновійович (Зенонович) Завітневич (1853–1927). Талановитий вчений і педагог, він протягом майже 30-ти років очолював кафедру вітчизняної історії в КДА, був активним членом Київського церковно-археологічного (з 1901 року — Церковно-історичного) товариства при КДА, найближчим помічником і, можна сказати, правою рукою видатного історика М. І. Петрова. За оцінкою останнього, В. Завітневич був єдиним поміж професорами всіх